

Багатозначність термінів галузі інформаційних технологій та специфіка їх перекладу

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та глобальна комп'ютеризація суспільства диктують необхідність адекватного перекладу специфічних текстів, написаних однією мовою, на іншу. В наш час надзвичайно актуальним є питання про розуміння термінології кожним перекладачем, але, на жаль, не кожен перекладач здатний зрозуміти термін, в основному, через його багатозначність. Одним з найскладніших моментів під час перекладу є вибір одного лексичного елемента з ряду синонімів. Це зумовлено тим, що синоніми характеризуються незначними семантичними та стилістичними особливостями, які необхідно знати перекладачу, для того, щоб зробити правильний вибір [1: 7]. Науково-технічний переклад вимагає глибокого знання мови перекладу та оригіналу, а також, будучи тісно пов'язаним з певною галуззю науки чи техніки, основ знань за спеціальністю, в галузі якої здійснюється переклад, а також методики та техніки перекладу [2: 67].

В лексикологічних дослідженнях питання розвитку та формування галузевих термінологічних систем посідають важливе місце. На початку ХХ століття з лінгвістики виділилась та почала розвиватися нова прикладна наукова дисципліна – термінознавство, об'єктом дослідження якої є терміни та термінологічні системи. Свій внесок в розвиток цієї дисципліни зробили такі видатні вчені, як В.В. Виноградов, Д.С. Лотте, Г.О. Винокур, А.А. Реформатський, Р.А. Будагов, О.С. Ахманова, Р.Г. Піотровський та багато інших. Все, що пов'язане з опануванням поняття «термін», зближує лінгвістику не лише з різними галузями наукового знання, а й з різними сферами виробничої практики та професійної праці [3: 5; 4: 7]. Термінологічна лексика розвивається та поповнюється надзвичайно швидко. Значення цього лексичного прошарку та його питома вага в загальному словниковому складі мови весь час зростає.

Переклад термінів, як і будь-якої іншої мовної одиниці – це розкриття смислового змісту цих одиниць в мові оригіналу та його передача мовою перекладу засобами останньої. В більшості випадків через структурні розходження, а також через лексико-синтаксичні труднощі тексту оригіналу, перекладачеві доводиться займатися лексико-граматичним аналізом «окремих місць» тексту-джерела, визначенням текстуальних значень мовних одиниць та пошуком адекватних відповідностей в мові перекладу. В таких випадках «прямий переклад» виявляється неможливим, тому перекладач звертається до різних перетворень. Складність перекладу текстів, особливо у галузі інформаційних технологій, полягає в тому, що багато комп'ютерних термінів відносяться до безеквівалентної лексики, тобто, не мають регулярних відповідностей в українській мові (окрім описових статей в словниках) [5: 46]. В свою чергу, неологізми завдають клопоту під час роботи з галузевою літературою, оскільки більшість з них відсутні у словниках [6: 56].

Отже, зазначимо, що багатозначні слова, безеквівалентна лексика, вибір лексичного елемента з ряду синонімів, неологізми, відсутність фонових знань, насиченість спеціальними термінами та скороченнями – це лише невеличка частина в низці питань, які виникають під час перекладу галузевої літератури. З огляду на вказане вище ми спробували виділити головні принципи роботи з елементами терміносистеми, а саме:

1. Для того, щоб правильно визначити поняття, які виражаються терміном, необхідно знати ту галузь науки та техніки, до якої він відноситься.

2. Хибно розглядати термін в якості відокремленої смислової одиниці, оскільки багато термінів, за якими закріплене відповідне технічне значення, можуть змінювати свій зміст залежно від галузі, в якій вони вжиті в даному контексті [6: 15].

3. Для правильного розуміння та перекладу термінів необхідно знати їх морфологічну будову, семантичні особливості, які відрізняють його від загальноживаних слів, головні типи термінів-словосполучень, їх структурні особливості та специфіку вживання.

На даний час все ще не існує уніфікованого способу (алгоритму) перекладу англомовних комп'ютерних термінів українською мовою, зважаючи на стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, що, в свою чергу, веде до виникнення все нових термінів. В перекладацькій літературі існує поняття «модель перекладу». Цей термін вперше запропонував Ю. Найда, уявляючи процес перекладу у формі низки перетворень одиниць оригіналу в одиниці тексту перекладу [7: 178]. В.Н. Комісаров розширив поняття терміну «модель перекладу», за яким – це умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які, перекладач може здійснити переклад всього оригіналу чи його окремої частини [8: 67]. Передумовою до створення дієвої моделі перекладу комп'ютерних текстів може стати класифікація способів перекладу комп'ютерних термінів, яку запропонувала В.Д. Табанакова [9: 47]. Вона виділяє чотири класи нормативного перекладу комп'ютерних термінів: терміни, які неможливо перекласти, запозичення через транскрипцію, переклад за допомогою семантичного еквіваленту чи функціонального аналогу, калькування (морфемне чи лексичне).

Перший спосіб передбачає повне копіювання англомовного написання терміну, згідно з яким не перекладаються назви корпорацій (*IBM, Microsoft, Intel*), технологічні стандарти та назви програмних продуктів (*Bluetooth, Adobe Photoshop, Gnome*). Тут слід зазначити, що існують дві групи назв програмних продуктів. Перша – це програмне забезпечення, розроблене великими корпораціями, звичайно із закритим початковим кодом. Такі прикладні програми мають форму «виробник + назва продукту», наприклад,

Microsoft Windows. Друга група – програми, створені спільнотами ентузіастів чи індивідуально, тобто, з відкритими початковими кодами. Ці програмні продукти не мають перед власне назвою префікса у формі фірми-виробника, наприклад, *Gnome, Gimp, KDE*. Цілком природно, що всі ці назви не відмінюються в українському тексті.

Другий спосіб перекладу – запозичення основи шляхом транскрипції, тобто, відтворення звукової форми початкового терміну за допомогою букв українського алфавіту. В наш час ця модель перекладу є найбільш поширеною. Вона включає такі слова, як *принтер, сканер, файл*, тощо. В даному випадку англійський термін набуває української морфології, парадигми відмінків, зберігаючи при цьому початковий корінь в написанні кирилицею.

Третій тип перекладу комп'ютерних термінів – використання семантичних еквівалентів (функціональних аналогів), тобто, реально існуючих українських слів, які повністю чи частково відображають значення англійського терміну. На відміну від попередньої моделі, тут перекладач знаходить український корінь, який за своїм значенням відповідає англійському терміну. Наприклад, *network = мережа, data = дані, router = маршрутизатор* і т.д. Це переклади у повному сенсі цього слова, проте не завжди в мові перекладу вдається знайти повні еквіваленти.

Останній четвертий спосіб перекладу комп'ютерних термінів – морфемне чи лексичне калькування, тобто, переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин на лексичні відповідності в українській мові. Цей спосіб застосовується для перекладу багатокомпонентних термінів. Наприклад, *application server = сервер прикладних програм, hyperlink = гіпертекстовий зв'язок, network topology = топологія мережі*. Тут калькується сама структура терміну, при цьому окремі компоненти можуть являти собою транскрипцію чи лексико-семантичну заміну. Цей спосіб є комбінацією будь-яких з наведених вище моделей, проте ми виділяємо його в окремий клас, оскільки принцип перекладу (копіювання структури терміну) в ньому самостійний і специфічний.

Отже, ми виявили чотири методи перекладу англійських комп'ютерних термінів, на які може спиратися перекладач. Складність перекладу комп'ютерної літератури полягає в тому, що багато комп'ютерних термінів належать до безеквівалентної лексики, проте це не означає неможливість їх перекладу. Натрапивши на термін, в перекладі якого є сумніви, перекладач повинен перевірити, чи не належить він до групи таких, що не перекладаються. Якщо це не так, необхідно з'ясувати, чи існує вже закріплений в суспільстві варіант перекладу даного терміну. Якщо варіант перекладу вже існує, необхідно використовувати саме його. Як відомо, лінгвістична теорія перекладу являє собою двосторонню, описативно-прескриптивну дисципліну, в котрій ведучим є описативний аспект [10: 9]. Згідно з цим, модель перекладу, наведена в даній роботі, не має на меті змінити вже усталені норми перекладу комп'ютерних термінів, а лише описати їх. Поступово комп'ютерні терміни набувають перекладацьких відповідностей, в свою чергу, перекладачі розробляють алгоритми перекладу, щоб стандартизувати та полегшити сам процес перекладу.

Література

1. Карабан В.І. Переклад з української мови на англійську мову: навч. посіб.- довід. для студ. вищ. закл. освіти / В.І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
2. Пороховник Л.Н. Сложности с отраслевой терминологией / Л.Н. Пороховник // Теория і практика перекладу. – 1992. – Вип. 18. – С. 65 – 73.
3. Виноградов В.В, Иванов В.В. О некоторых вопросах и задачах описательной, исторической и сравнительно-исторической лексикологии. – „Вопросы языкознания”. – 1956. – №3. – С. 10.
4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – С. 12.
5. Табанакова В.Д. Прологомены к денотативной модели перевода компьютерных терминов / В.Д. Табанакова // Иноземні мови в навчальних закладах. – 2003. - №1. – С.45 – 50.
6. Перевод технической литературы с английского на русский: учеб. пособ. / А.А. Вейзе, Н.Б. Киреев, И.К. Мирончиков. – Минск, 1997. – 112 с.
7. Nida E. Toward a Science of Translating. – Leiden, E.J. Brill, 1964. – 218 p.
8. Комиссаров В.Н. Теория перевода. (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
9. Табанакова В.Д. Прологомены к денотативной модели перевода компьютерных терминов / В.Д. Табанакова // Иноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С.45 – 50.
10. Бархударов Л.С. Уровни языковой иерархии и перевод / Л.С. Бархударов. – Тетради переводчика. – М.: Высшая школа, 1959. – Вып. 6. – 230 с.